



СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

Факултет „Производствен и търговски бизнес“

Катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“

Докторант КАРМЕН ДИМИТРОВ ВРАНЧЕВ

**„ВЛИЯНИЕ НА ГЕРМАНСКИТЕ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ
РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА“**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по научна специалност/докторска програма

„Икономика и управление (индустрия)“

Научен ръководител:

проф. д-р Любчо Варамезов

Свищов

2023 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита по реда на Закона за развитие на академичния състав и Правилника за неговото прилагане в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов от катедра „Индустиален бизнес и предприемачество“ при факултет „Производствен и търговски бизнес“ на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Авторът на дисертационния труд е докторант в задочна форма на обучение към катедра „Индустиален бизнес и предприемачество“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък с фигури, списък с таблици и списък с използвана литература. Неговият обем е от 234 страници, от които титулна страница, съдържание – 2 стр., списък на фигурите – 3 стр., списък на таблиците – 2 стр., увод – 8 стр., основен текст – 202 стр., заключение – 6 стр., използвани източници – 10 стр. В дисертационния труд са включени таблици – 22 бр. и фигури – 42 бр. Списъкът на използваната литература е съставен от 104 бр. източници на кирилица и латиница, от които 12 на български, 62 на латиница и 30 бр. електронни източници.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 20.10.2023 г. от 11:00 часа в Заседателна зала Ректорат при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Материалите по защитата са на разположение на заинтересованите на интернет страницата на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов – <https://www.uni-svishtov.bg/bg>.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	4
1. Актуалност на темата	4
2. Предмет и обект на изследването	5
3. Основна цел и основни научни задачи	5
4. Основна теза и подтези	6
5. Методология на изследването	7
6. Ограничения на изследването	7
7. Източници на информация	8
8. Аprobация	9
II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	9
ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ОСНОВИ НА ПРЯКОТО ЗАДГРАНИЧНО ИНВЕСТИРАНЕ И АСПЕКТИ НА ДЕФИНИРАНЕТО НА ЕФЕКТИТЕ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ	11
1. Дефиниране и класификация на преки чуждестранни инвестиции	12
2. Развитие на теориите за преки чуждестранни инвестиции. Основни теории	14
3. Мотиви за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции и фактори, оказващи влияние върху привличането им	14
4. Ефекти на преки чуждестранни инвестиции върху приемащата страна	15
ГЛАВА ВТОРА. ПОЛИТИКА НА ПРИВЛИЧАНЕ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ	18
1. Характеристика на бизнес средата в България	18
2. Нормативна уредба в сферата на преки чуждестранни инвестиции в България	19
3. Роля на държавата и институциите за привличане на преки чуждестранни инвестиции	19
4. Българската икономика в периода 2008 – 2022 г. Преки чуждестранни инвестиции в България. Ролята на Германия	20
ГЛАВА ТРЕТА. ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ НА ГЕРМАНСКИТЕ ПРЕКИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ ПО ПРИМЕРА НА МЕТАЛУРГИЧНАТА ИНДУСТРИЯ И КОМПАНИЯ „АУРУБИС БЪЛГАРИЯ“ АД	28

1. Подход при оценка на ефектите на преките чуждестранни инвестиции и методология за изчисление на съвкупния икономически ефект от дейността на „Аурубис България“ в страната.....	28
2. Металургията и българската преработваща промишленост	32
3. Ролята на „Аурубис България“ в икономиката на страната, преработващата промишленост и пазара на труда.....	32
4. Влияние и ефекти от дейността на „Аурубис България“ върху българската икономика	36
5. Препоръки за подобряване на политиката по насърчаване на преките чуждестранни инвестиции в България	44
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	48

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

С развитието на глобализацията преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) постепенно нарастват и играят все по-голяма роля за икономическия растеж и развитието на световната икономика. Те са ключов елемент в световното стопанство и международната икономическа интеграция, а тяхното привличане е в основата на много правителствени политики, главно на развиващите се страни.

Чуждестранните инвестиции създават стабилни и устойчиви взаимоотношения между икономиките, водят до повишаване на производителността на труда, подобряване качеството на продукцията и конкурентоспособността. Те насърчават разкриването на нови работни места (увеличават заетостта и влияят положително на конкуренцията на пазара на труда), допринасят за трансфера на знания, технологии и ноу-хау между страните, стимулират потреблението.

В допълнение към международните търговски отношения, ПЧИ са сред най-важните глобални икономически дейности. Икономическата теория потвърждава съществената им роля като двигател за растежа в приемащите страни. Като част от глобалната икономика ПЧИ влияят не само върху икономиката на приемащата страна, но и върху нейната политика и социален живот. При осъществяване на

ПЧИ може да се наблюдава не само положително развитие и благоприятни ефекти, но и отрицателни такива. Ефектите не настъпват автоматично и веднага. Те се проявяват в средносрочен и дългосрочен план и са обект на анализ в различни научни изследвания.

След прехода към пазарна икономика България също привлича значителни по обем чуждестранни инвестиции, което от една страна е признак на отворените съвременни икономически системи, и от друга – допринася за вписването на страната в глобалните процеси на интеграция. Германия е основен търговски партньор и ключов инвеститор за страната ни. Стокообменът между двете държави бележи рекорди и през последните години много германски компании инвестират и откриват нови производства у нас. Част от компаниите разширяват вече съществуващите производствени бази или откриват производства на нови локации в страната.

Множество чужди и български автори работят по проблеми, свързани с процесите на глобализация и развитие на икономиката в световен мащаб, международните икономически отношения и дейността на мултинационалните корпорации (МНК), ПЧИ и икономическия растеж. Сред тях се открояват постиженията на М. Бломстрьом, Р. Върнън, Дж. Дънинг, И. Йозтюрк, К. Коджима, Т. Озава, А. Сапиенца, С. Хаймър, М. Велушев, К. Колев, З. Младенова, А. Радулова и др.

2. Предмет и обект на изследването

Предмет на изследване в дисертационния труд е влиянието, което ПЧИ оказват върху българската икономика.

Обект на изследване са реализираните в страната ПЧИ с произход Германия.

3. Основна цел и основни научни задачи

Основната цел на дисертационния труд е анализ и оценка на влиянието и на преките и косвените ефекти от вноса на ПЧИ с произход Германия и в частност инвестициите в сектор „Металургия“ по примера на компания „Аурубис България“ АД.

За постигането на целта се поставят следните **основни научни задачи**:

1. На основата на теоретичен анализ да се посочат особеностите на ПЧИ и да се открият ефектите, които те оказват върху икономиката на приемащата страна;
2. Да се идентифицират основните мотиви, които карат компаниите да инвестират в чужда икономика, формите за осъществяване на ПЧИ, както и факторите, които влияят на компаниите да инвестират в чужда държава;
3. Да се направи анализ на ПЧИ с произход Германия в България и да се оцени влиянието им върху икономиката на страната;
4. Да се разработи специфичен инструментариум за изследване на ефектите от германските инвестиции на микро (компанията „Аурубис България“ АД), регионално равнище (влиянието на „Аурубис България“ АД върху седем общини от Средногорието) и на макро равнище чрез използване на подходящ иконометричен модел;
5. Да се дадат препоръки за разработване на ефективна политика за привличане на повече чуждестранни инвестиции в страната и в частност инвестиции от Германия.

4. Основна теза и подтези

Основната теза на дисертационния труд е, че влиянието на ПЧИ с произход Германия върху българската икономика може да бъде обективно измерено, анализирано и оценено чрез идентифициране на преките и косвените ефекти, произтичащи от дейността на предприятията с чуждестранна собственост на капитала с произход Германия както на национално (макро), така и на фирмено (микро) и регионално ниво. Освен преките и косвени ефекти се проявяват и индуцирани ефекти, които заетите чрез своите възнаграждения използват за покупка на стоки и услуги и така създават допълнително потребление, което увеличава съвкупното вътрешно търсене в страната и подкрепят развитието на други бизнеси.

Към така формулираната теза могат да се обособят следните **подтези**:

1. ПЧИ влияят върху приемащата икономика чрез съвкупност от преки и косвени ефекти, които, в зависимост от каналите на въздействие, могат да имат положителни и отрицателни проявления;

2. Освен преките и косвени ефекти ПЧИ създават и третични (индуцирани) ефекти;

3. ПЧИ влияят върху приемащата икономика както на национално (макро), така и на регионално и фирмено (микро) равнище.

5. Методология на изследването

В процеса на провеждане на научното изследване са приложени общоаналитични подходи, ретроспективен, структурен, дескриптивен и практикоприложен анализ, научни методи като индукцията и дедукцията. Използвани са математически и статистически методи и др.

6. Ограничения на изследването

Изследването се натъква на следните **ограничения**, свеждащи се до обхвата на изследваната компания и реализираните от нея ефекти:

- Изследването обхваща сектор „Металургия“ и в частност компанията „Аурубис България“ АД като не включва всички съществуващи компании с капитал и реализирани чуждестранни инвестиции с произход Германия. Да се изследва влиянието на всички ПЧИ в България (дори с произход от само една единствена страна) е трудна и непосилна задача поради големия брой фирми с чужд капитал; различните сектори на икономиката, в които те оперират; огромния обем от данни за изследване и анализ, които не винаги са съпоставими; и невъзможността да се проследят на практика ефектите от всички чужди инвестиции в страната.

- Избраният период на изследване на влиянието и ефектите в сектор „Металургия“ обхваща 5 календарни години (2017-2021 г.), а за компанията „Аурубис България“ АД – 3 календарни години (2019-2021 г.). Основните икономически показатели са анализирани до 2022 г. включително, за период от 5 или 10 години, в зависимост от показателите и изводите, които трябва да се направят. При анализа на данните не е разгледано влиянието на настъпилата през 2020 г. коронавирусна пандемия, поради която световната икономика се изправи пред сериозни предизвикателства, и която промени не само функционирането на икономиката и икономическата среда като цяло, но повлия негативно и на всички

сфери на живота, тъй като то не е акцент при изследването. Използвани са най-актуалните към април 2023 г. официално публикувани статистически данни.

- Фокусът на изследването на косвените ефекти е насочен само към пряко свързаните фирми, без значение от вида на тяхната дейност и собственост. Теоретично са възможни ефекти и върху други несвързани предприятия в българската икономика, които обаче трудно могат да бъдат проследени и съответно измерени.

- Изследват се само ефектите, реализирани на равнище предприятия, като е пренебрегнато влиянието към българските институции, други видове организации и обществото като цяло.

- Емпиричното проучване на преките ефекти е ограничено в периода от 2019 до 2021 г. С цел по-лесна съпоставимост, разглежданите данни от финансовите отчети и доклади за дейността са ограничени също до 2021 г., независимо, че анализите на данните са правени април 2023 г. и някои общоикономически показатели са анализирани до края на 2022 г. Предприет е подход, че официалната статистическа информация и проучванията на ниво предприятие трябва да се отнасят за един и същи период. Повечето данни, свързани с макроикономически показатели, са разгледани за период от 10 години (2013-2022 г.).

7. Източници на информация

В дисертационния труд освен, предоставените от „Аурубис България“ АД данни, са използвани данни и от официални източници като Българската народна банка (БНБ), Националния статистически институт (НСИ), Евростат, Федералната банка на Германия (Deutsche Bundesbank), Федералната статистическа служба на Германия (Statistisches Bundesamt (Destatis)), Министерство на икономиката на България, Българската асоциация на металургичната индустрия (БАМИ), Международната група за изследване на медта (International Copper Study Group) и др. При обработката на данните са използвани техните последни актуализации към април 2023 г.

8. Аprobация

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Индустиален бизнес и предприемачество“ при Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов. Отделни части от дисертацията са публикувани в специализирани научни издания. Някои идеи, свързани с настоящото изследване, са представени по време на участие в национални и международни научни конференции.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък с фигури, списък с таблици и списък с използвана литература. Неговият обем е от 234 страници, от които титулна страница, съдържание – 2 стр., списък на фигурите – 3 стр., списък на таблиците – 2 стр., увод – 8 стр., основен текст – 202 стр., заключение – 6 стр., използвани източници – 10 стр. В дисертационния труд са включени таблици – 22 бр. и фигури – 42 бр. Списъкът на използваната литература е съставен от 104 бр. източници на кирилица и латиница, от които 12 на български, 62 на латиница и 30 бр. електронни източници.

Съдържанието на дисертационния труд е представено в следната логическа последователност:

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ОСНОВИ НА ПРЯКОТО ЗАДГРАНИЧНО ИНВЕСТИРАНЕ И АСПЕКТИ НА ДЕФИНИРАНЕТО НА ЕФЕКТИТЕ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ

1. Дефиниране и класификация на преките чуждестранни инвестиции

1.1. Дефиниране на понятието преки чуждестранни инвестиции

1.2. Класификация на преките чуждестранни инвестиции

2. Развитие на теориите за преките чуждестранни инвестиции. Основни теории

3. Мотиви за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции и фактори, оказващи влияние върху привличането им

4. Ефекти на преките чуждестранни инвестиции върху приемащата страна

ГЛАВА ВТОРА. ПОЛИТИКА НА ПРИВЛИЧАНЕ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ

1. Характеристика на бизнес средата в България

2. Нормативна уредба в сферата на преките чуждестранни инвестиции в България

3. Роля на държавата и институциите за привличане на преки чуждестранни инвестиции

4. Българската икономика в периода 2008 – 2022 г. Преки чуждестранни инвестиции в България. Ролята на Германия

4.1. Основни икономически показатели

4.2. Преки чуждестранни инвестиции в България

4.3. Ролята на Германия в икономиката на страната и преките чуждестранни инвестиции с произход Германия

ГЛАВА ТРЕТА. ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ НА ГЕРМАНСКИТЕ ПРЕКИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ ПО ПРИМЕРА НА МЕТАЛУРГИЧНАТА ИНДУСТРИЯ И КОМПАНИЯ „АУРУБИС БЪЛГАРИЯ“ АД

1. Подход при оценка на ефектите на преките чуждестранни инвестиции и методология за изчисление на съвкупния икономически ефект от дейността на „Аурубис България“ в страната

2. Металургията и българската преработваща промишленост

2.1. Брутна добавена стойност и производителност в сектора

2.2. Потребление на енергия и товарооборот

2.3. Металургичната промишленост на ЕС и България

3. Ролята на „Аурубис България“ в икономиката на страната, преработващата промишленост и пазара на труда

3.1. Профил на компанията

3.2. Инвестиционни проекти на „Аурубис България“ в периода 2015 – 2023 г.

- 3.3. „Аурубис България“ в икономиката на страната
- 4. Влияние и ефекти от дейността на „Аурубис България“ върху българската икономика
 - 4.1. Преки разходи в българската икономика
 - 4.2. Косвени ефекти върху вътрешното търсене
 - 4.3. Регионален ефект
 - 4.4. Пълен ефект от дейността на компанията в страната
- 5. Препоръки за подобряване на политиката по насърчаване на преките чуждестранни инвестиции в България

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

В уводната част на дисертационния труд са обосновани актуалността и значимостта на разработката. Дефинирани са предметът, обектът и изследователската теза и подтези на изследването. Формулирани са основната цел и задачи, свързани с нейното постигане. Посочени са приложените изследователски методи, въведените ограничителни условия и източниците на информация.

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ОСНОВИ НА ПРЯКОТО ЗАДГРАНИЧНО ИНВЕСТИРАНЕ И АСПЕКТИ НА ДЕФИНИРАНЕТО НА ЕФЕКТИТЕ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ

Глава първа има теоретична насоченост. В нея на основата на теоретичен преглед са представени особеностите на ПЧИ (дефинирано е понятието и посочена тяхната класификация), разгледани са подробно основните теории за чуждите инвестиции, систематизирани са мотивите, които карат компаниите да инвестират в чужда икономика, формите за тяхното осъществяване и факторите, оказващи влияние върху привличането им. В детайли са описани ефектите – преки

и косвени, краткосрочни и дългосрочни, положителни и отрицателни, които те оказват върху икономиката на приемащата страна и е анализирано влиянието на инвестициите върху икономическия растеж.

1. Дефиниране и класификация на преките чуждестранни инвестиции

Преките външни инвестиции са категория трансгранични инвестиции, направени от компания със седалище в една икономика с цел установяване на траен интерес и намерение да се придобие постоянен дял в компания със седалище в друга икономика. Както държавата, така и частните компании могат да действат като инвеститор. В науката няма универсално или официално определение на понятието ПЧИ. Съществува голямо разнообразие от дефиниции, които частично се припокриват и взаимно допълват. Като най-широко разпространени са дефинициите на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР/OECD) и на Конференцията на ООН за търговия и развитие (УНКТАД/UNCTAD). Собствени дефиниции имат Световната банка (World Bank), Световната търговска организация (СТО/WTO) и Международният валутен фонд (МВФ/IMF).

В заключение може да се обобщи, че при всички дефиниции се акцентира върху факта, че инвеститорът е от чужда икономика, има траен интерес към компанията, в която инвестира и разполага със значителна степен на влияние и контрол върху управлението на тази компания.

В научната литература се прави разлика между две основни форми на чуждестранни инвестиции – **преки и косвени (портфейлни)**:

- Преките чуждестранни инвестиции или преки инвестиции са капиталови инвестиции в чужбина, които се правят с цел инвеститорът да има пряко влияние върху стопанската дейност на дружеството като финансовите мотиви и възможността за контрол са на преден план.

- Косвените чуждестранни инвестиции или т. нар. портфейлни инвестиции описват придобиването на чуждестранни ценни книжа или други капиталови инвестиции като акции, инвестиционни сертификати или ценни книжа с фиксиран доход без пряко влияние върху дадена компания. Те се извършват предимно от частни лица като на преден план са съображенията за възвръщаемост и риск.

Според **формата на проникване** ПЧИ се делят на *инвестиции на „зелено“* (greenfield investment), *инвестиции на „кафяво“* (brownfield investment), *сливания или поглъщания* на съществуващо дружество в приемащата държава (mergers and acquisitions, M&A) или *партньорство* между инвестиращото дружество и компания или държавна институция в приемащата държава (joint venture).

В зависимост от **посоката на разширяване**, т.е. как производството в приемащата страната е свързано с това на страната донор или как то е интегрирано в целия фирмен процес, се различават: *хоризонтални, вертикални и конгломератни* преки инвестиции (Braun, 1988).

При процеса на инвестиране съществен интерес представляват и особеностите на приемащата страна, които влияят върху решението на даден инвеститор да избере конкретно тази държава. Тук решаваща роля играят **мотивите за инвестиране**. В тази връзка може да се направи разграничение между три типа преки инвестиции – *инвестиции при търсене на пазар, при търсене на ефективност и при търсене на ресурси* (Dutt, 1998).

В зависимост от **срока на вложението**, инвестициите могат да бъдат *дългосрочни и краткосрочни*.

От гледна точка на **източника на капитал** може да разграничим *инвестиции с частен капитал и инвестиции с държавен капитал*.

Видовете ПЧИ са представени на фиг. 1.



Фигура 1. Видове ПЧИ

Съществуват и други класификации на ПЧИ, но в дисертационния труд са разгледани само най-разпространените. Различните форми се свързват и с различни разходи за тяхното осъществяване спрямо алтернативните варианти.

2. Развитие на теориите за преките чуждестранни инвестиции. Основни теории

Теоретичните концепции за ПЧИ се опитват да изяснят същността на преките инвестиции; да обяснят причините, мотивите, поведението и механизма на тяхното осъществяване; разглеждат факторите, формата и взаимоотношенията между инвеститора и приемащата страна; опитват да анализират и предвидят влиянието им върху икономиката, социалното и политическо развитие на приемащите държави.

Най-общо концепциите могат да бъдат разделени на **микро** и **макро** теории. *Микротеориите* се фокусират върху поведението на фирмата и несъвършената конкуренция като възможност за реализиране на конкурентните предимства на компаниите на чужди пазари. *Макротеориите* обвързват чуждестранните инвестиции с теориите за външната търговия и сравнителните предимства на страните. Накратко в дисертационния труд са разгледани някои от основните теории – теория на монополистичното преимущество, теория на жизнения цикъл на продукта, теория на валутния риск, теория на интернализацията, теория на местоположението, олигополистична теория, еkleктична парадигма на Дънинг и източни теории за ПЧИ.

3. Мотиви за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции и фактори, оказващи влияние върху привличането им

Дефинирането на мотивите за осъществяване на ПЧИ е от съществено значение, тъй като от тях произтичат различни ефекти както за инвеститора, така и за приемащата страна. Съществува значително разнообразие от причини, които подтикват компаниите да разширят своята дейност в чужбина. Основният мотив, който компаниите преследват при инвестиции в чужбина, е дългосрочното постигане на привлекателна и разумна печалба и възвръщаемост на инвестицията при минимизиране на разходите.

Мотивите за пряка чуждестранна инвестиция може условно да бъдат разделени на три групи: *стратегически*, *икономически* и *социално-политически*. Към стратегическите се отнасят: разширяване на достъпа до пазари, осигуряване на конкурентни предимства и трайно осигуряване на ресурси. Икономически мотиви биват повишаването на ефективността и печалбите, внедряването на нови технологии, диверсифициране на риска и др. Мотивите за осъществяване на ПЧИ са повлияни и от редица социално-политически фактори като правителствени ограничения, политическа стабилност, отношение към „чуждите“ корпорации и външен дълг (Стоименов, 2011).

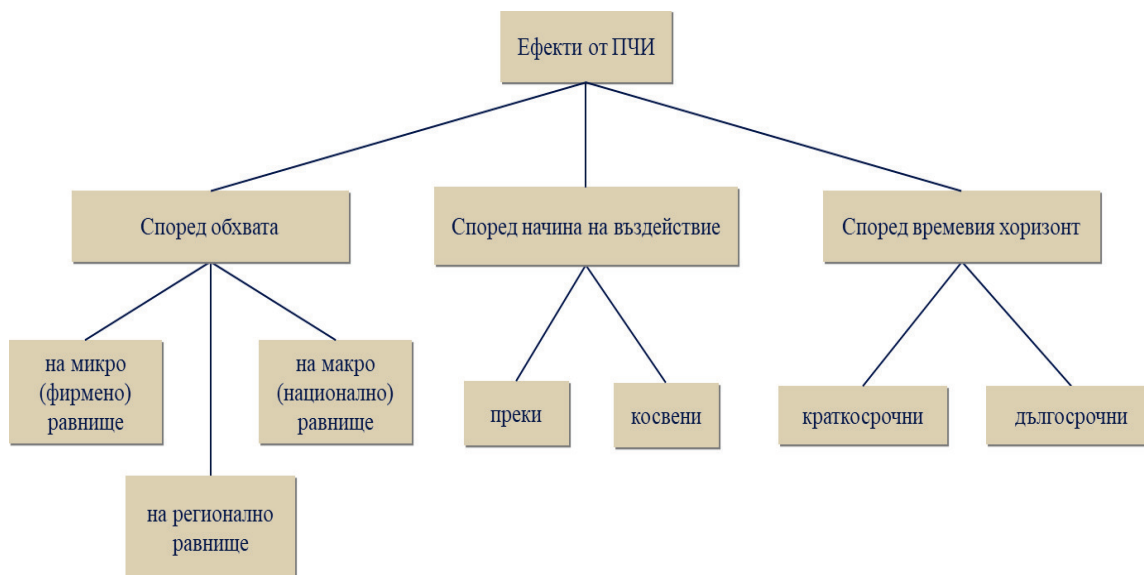
Друга класификация разделя мотивите на „pull“ и „push“. При „pull“ мотивите (дърпащи, привличащи) компанията е принудена по някакъв начин да интернационализира дейността си чрез ПЧИ. Тези мотиви биват наложени от пазара и представляват вид отбранителна стратегия на фирмата. „Push“ мотивите (бутащи, тласкащи) описват стремежа на фирмата към целенасочено търсене на възможности за развитие. Тук водещи са мотивите, които се основават на специфичните предимства на фирмата и потенциалните възможности, които ѝ предоставя средата. Осъществяването на такъв тип инвестиции се свързва с по-агресивен и проактивен стил на управление.

Задълбоченият анализ на **факторите** е от съществено значение при решението за осъществяване на инвестицията от МНК. Основно факторите могат да бъдат разделени на *привличащи* като достъп до местните пазари, размер на вътрешния пазар, цена на труда и икономии от мащаба, различни видове стимули от страна на приемащата страна и др., и *отблъскващи* – слабо икономическо развитие, корупция, липса на върховенство на закона, бюрокрация, високи данъци, неблагоприятна политическа обстановка и др.

4. Ефекти на преките чуждестранни инвестиции върху приемащата страна

Влиянието на ПЧИ върху икономиката на приемащата страна е обект на изследване в повечето икономически теории. Потенциалните ефекти от чуждите инвестиции се проявяват по различен начин в зависимост от мотивите или формите на осъществяване, сектора и времевия хоризонт, икономическите и

политическите условия и т.н. Класифицирането на ефектите е необходимо условие за установяване на причинно-следствената връзка между ПЧИ и икономическия растеж. Ефектите са различни **на микро** (фирмено) и **на макро** (национално) равнище. Според **начина им на въздействие** върху приемащата икономика те могат да бъдат *преки* и *косвени*. Според **времевия хоризонт** – *краткосрочни* и *дългосрочни*. Според **резултата**, който оказват, ефектите са *положителни* и *отрицателни* (виж фиг. 2).



Фигура 2. Класификация на ефектите от ПЧИ

ПЧИ влияят върху реалната икономика на приемащата държава и по-конкретно върху националното производство, неговия обем и структура, върху търговията (внос и износ), върху иновационното и технологично развитие, върху местния пазар и конкуренцията, заетостта и доходите на населението.

Навлизането на чужди капитали в страната засяга цялата нейна икономика и се отразява на равнището на обществения живот. Основната цел на инвеститора е финансова печалба от направената инвестиция. Движението на капитал под формата на ПЧИ е процес на търсене на по-голяма печалба и се стимулира от разликите в доходността, които предлагат различните държави. **Ефектите**, които ПЧИ оказват върху икономиката на приемащата страна, могат да бъдат *положителни* и *отрицателни* и са представени в табл. 1.

Таблица 1. Ефекти от ПЧИ

Положителни ефекти от ПЧИ	Отрицателни ефекти от ПЧИ
Разширяване на капиталовия запас и натрупване на капитал	Ефект на изтласкване
Ефекти върху заетостта и доходите	Разпределителни ефекти
Фискални ефекти	Надпревара до дъното (race to the bottom)
Преливане на ефекти (spill over effects)	Изтичане на чуждестранна валута
Конкуренция	Опит за влияние върху местните политики
Развитие на инфраструктурата	Миграционни ефекти
Мултипликаторни ефекти	

Обобщения и изводи

Въпреки че в науката няма универсално определение на понятието ПЧИ, в основните дефиниции преобладава твърдението, че инвеститорът е от чужда икономика, има траен интерес към компанията, в която инвестира и разполага със значителна степен на влияние и контрол върху управлението ѝ.

Съществуват различни видове чуждестранни инвестиции, които могат да се класифицират на база различни характеристики.

Основните теории за ПЧИ се опитват да обяснят причините и същността на чуждестранните инвестиции, мотивите и поведението на компаниите, факторите, които влияят върху поведението на инвеститора и неговия избор, както и ролята им в световната икономика и въздействието върху приемащите страни. Теориите се разделят на микро и макро, като микроикономическите теории разглеждат детерминантите на преките инвестиции в рамките на компанията, а макро теориите се фокусират върху ролята на МНК и външната търговия.

Разнообразни са основните мотиви на инвеститорите при осъществяване на ПЧИ, както и факторите, които оказват влияние върху привличането им. Резултат на инвестиционната дейност са ефектите от ПЧИ, които могат да бъдат положителни и отрицателни, краткосрочни и дългосрочни, преки и косвени. Те имат различни проявления на микро, макро и регионално равнище.

Влиянието на ПЧИ върху икономиката на приемащата страна е безспорно. Ефектите от направените инвестиции върху икономическия растеж могат да бъдат както положителни, така и отрицателни. И двата вида ефекти имат нюанси и

положителните в даден контекст могат да бъдат разглеждани като отрицателни и обратното. Благоприятни ефекти от чуждите инвестиции се наблюдават предимно върху растежа и развитието в развиващите се страни и в по-малка степен в развитите икономики.

ГЛАВА ВТОРА. ПОЛИТИКА НА ПРИВЛИЧАНЕ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ

Във втора глава на база позициите, които заема България в различни международни класации, са анализирани характеристиките на бизнес средата в страната ни. Направен е исторически преглед на законодателството и нормативната уредба в сферата на ПЧИ у нас. В тази глава подробно са анализирани основни икономически показатели на България като брутен вътрешен продукт, брутна добавена стойност, външна търговия, пазар на труда и заетост, и ПЧИ и на тази база е разгледано развитието на българската икономика за периода 2008 – 2022 г. Въз основа на данните за основните икономически показатели и ПЧИ е очертана ролята на Германия в икономиката на страната и динамиката на инвестициите с произход Германия.

1. Характеристика на бизнес средата в България

Множество международни организации, държавни институции и консултантски компании изготвят класации и доклади, базирани на разнообразни критерии, които оценяват икономическото развитие на страните и условията за правене на бизнес в тях и имат за цел да улеснят инвеститорите при вземането на инвестиционно решение. България също присъства в такива класации. Традиционно страната ни получава високи оценки за индикаторите, свързани с макроикономическата стабилност, ниските данъци и свободата на търговията. Ниски са оценките при индикатори като регулации за бизнеса, ефективност на администрацията, корупционни практики и слабости на съдебната система. Последователно е разгледано позиционирането на България в част от най-престижните класации като: Годишника на световната конкурентоспособност за 2022 г. на Института за развитие на управлението (Institute for Management

Development – IMD, Швейцария), Индекса на глобалната конкурентоспособност 4.0 (Global Competitiveness Index 4.0), Глобалния индекс за иновации 2022 (Global Innovation Index 2022), Доклада „Doing Business“ на Световната банка, Годишния индекс на местоположението на глобалните услуги (A. T. Kearney Global Services Location Index™), Международния индекс за правото на собственост (International Property Rights Index (IPRI)), Индекса на икономическа свобода (Index of Economic Freedom (IEF)), изготвян от фондация „Херитидж“ и др.

2. Нормативна уредба в сферата на преките чуждестранни инвестиции в България

В тази точка е представена основната нормативна рамка в сферата на ПЧИ в страната от първия закон, уреждащ чуждестранните инвестиции в България от 1991 г., до действащите към момента Закон за насърчаване на инвестициите (ЗНИ) и Правилник за прилагане на Закона за насърчаване на инвестициите (ППЗНИ).

3. Роля на държавата и институциите за привличане на преки чуждестранни инвестиции

Влияние върху бизнес средата оказват фактори като развитието на икономиката в глобален мащаб и конюнктурата, които са външни за страната и върху тях е трудно тя да въздейства. Вътрешни фактори като политически, социални, демографски, технологични и др. подлежат на намеса от страна на държавата. По този начин нейните политики в различни сфери могат да повлияят както на сегашното, така и на бъдещото развитие на компаниите. Ролята на държавата ни и институциите са от ключово значение не само за максимизирането на ползите от наличието на чуждестранни инвеститори в икономиката на България, но и за минимизирането на негативните ефекти от тяхната дейност на местно ниво.

Приоритетите на България при привличането на чужди инвеститори трябва да се насочат към инвестиции в сектори на икономиката, които имат потенциал за производство и реализация на продукти с висока добавена стойност с цел постигане на максимален мултиплициращ ефект. Такива сектори са химическата, фармацевтичната промишленост, компютърната и комуникационна техника,

роботиката, автомобилостроенето и др. Инвестициите в тях ще засилят степента на интензивност на внедряване на нови технологии и на използване на специфични знания и умения, ще стимулират експортната ориентираност на компанията, ще допринесат за нейната регионална специализация и ще повишат потенциала ѝ за развитие във веригата на стойността, ще увеличат заетостта.

В тази точка е направено и кратко представяне на Българската агенция за инвестиции (БАИ) и Агенцията за икономическо развитие на Федерална република Германия Germany Trade & Invest (GTAI) с цел да се направи преглед на дейността и сравнение на обема, вида и обхвата на предоставяните услуги от двете агенции, както и ролята им за привличане на ПЧИ. Анализирана е ролята на двустранните външнотърговски камари за привличане на чуждестранни инвестиции и е поставен акцент върху ролята на Германо-Българската индустриално-търговска камара (ГБИТК).

4. Българската икономика в периода 2008 – 2022 г. Преки чуждестранни инвестиции в България. Ролята на Германия

4.1. Основни икономически показатели

Подробно са анализирани последователно основни икономически показатели на България като брутен вътрешен продукт, брутна добавена стойност, външна търговия, пазар на труда и заетост и др. и на тази база е разгледано развитието на българската икономика за периода 2008 – 2022 г.

4.2. Преки чуждестранни инвестиции в България

В този параграф е представена методологията на отчитане на ПЧИ от БНБ, която има сериозни недостатъци. Тя не позволява идентифициране на произхода на чуждестранните инвеститори. Методологията идентифицира чуждестранната инвестиция единствено по пряката собственост на капитала, но не и според крайната такава. Друг недостатък е липсата на данни за ПЧИ едновременно по географски райони и по икономически дейности. БНБ публикува данни според вида инвестиция (участие в капитала на компаниите, реинвестирана печалба и дългови инструменти), според географски райони (страни) или по икономически

отрасли. Като цяло липсва информация в кои икономически сектори инвестират компаниите от даден географски регион или страна.

Разгледана е динамиката и структурата на ПЧИ в страната и в металургията за периода 2012 – 2021 г. като се акцентира върху сектора „Производство на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване“. Данните са представени на фиг. 3.



Източник: БНБ, изчисления на автора

Фигура 3. ПЧИ в нефинансовите предприятия в България и в сектор „Производство на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване“ за периода 2012-2021 г. в млн. евро

Може да се види, че инвестициите в сектора не следват тенденциите на инвестициите в страната като цяло. Те не са в пряка зависимост от осъществените ПЧИ. Пиковите при тях се дължат на инвестиции на компаниите с цел увеличаване на производствените мощности, повишаване на производителността и подобряване на конкурентоспособността и са по-скоро вътрешни.

4.3. Ролята на Германия в икономиката на страната и преките чуждестранни инвестиции с произход Германия

Външна търговия

Германия е най-големият търговски партньор на България и един от водещите чуждестранни инвеститори у нас. Двете страни са свързани помежду си във важно стратегическо партньорство. От 2009 г. Германия се налага трайно като

основен търговски партньор и числата в търговския оборот поставят рекорди. През 2022 г. е постигнат рекорден стокообмен в размер на 12,635 млрд. евро, който отбелязва ръст с 26,57% и формира 12,26% от целия стокообмен на страната. Износът за Федералната република е 6,668 млрд. евро или 13,94% от целия износ. Вносът от Германия е в размер на 5,967 млрд. евро, което съответства на 10,80% от целия внос за 2022 г. (виж табл. 2).

Таблица 2. Стокообмен между България и Германия за периода 2008-2022 г.

Година	Стокообмен (млн. евро)	Ръст, %	Износ, (млн. евро)	Ръст, %	Внос, (млн. евро)	Ръст, %	Салдо
2008	4 137	-17.9	1 383	-0.4	2 754	10.00	-1 371
2009	3 394	-22.4	1 320	-4.6	2 074	-24.7	-754
2010	3 894	14.7	1 658	25.6	2 236	7.8	-578
2011	4 891	25.6	2 355	42.0	2 536	13.4	-181
2012	4 957	1.3	2 126	-9.7	2 831	11.6	-705
2013	5 534	11.6	2 741	28.9	2 793	-1.3	-52
2014	5 868	6.0	2 655	-3.1	3 213	15.0	-558
2015	6 288	7.2	2 893	9.0	3 395	5.7	-502
2016	6 638	5.6	3 216	11.2	3 422	0.8	-206
2017	7 294	9.9	3 590	11.7	3 703	8.2	-112
2018	8 153	11.8	4 174	16.2	3 979	7.5	194
2019	8 462	3.7	4 410	5.6	4 052	1.8	358
2020	8 202	-3.1	4 466	1.7	3 715	-8.3	771
2021	9 981	21.7	5 181	15.5	4 800	29.3	380
2022	12 635	26.6	6 668	28.7	5 967	24.3	701

Източник: Министерство на икономиката, БНБ, НСИ

За пета поредна година търговията с Германия формира положително търговско салдо като за 2022 г. то е в размер на 701 млн. евро. Една от причините за това са германските компании, които произвеждат в България и изнасят обратно продукцията си вече като български износ. Както и в предходните години, автомобилите и частите за тях са най-важните експортни стоки на Германия през 2022 г. с 244,8 млрд. евро и 15,5% дял от общия германски износ. Машините са на второ място с дял от 13,3% (209 млрд. евро) в общия износ на Германия. Химическите продукти са на трето място с дял от 10,3% (163 млрд. евро). Като един от големите глобални износители Федералната република има отрицателен търговски баланс с едва 77 от 237 търговски партньори. Държавата, с която Германия регистрира най-голям търговски дефицит, е Китай с 84 488

млрд. евро, но размерът на отрицателното салдо за 2022 г. отрежда на България 23-то място. От страните в Югоизточна Европа Германия има по-голям търговски дефицит единствено със Северна Македония (17-о място). По-напред от България в тази класация са някои от централноевропейските страни, които са силно интегрирани в германските вериги на доставки като Чехия – 11-о място, Унгария – 16-о място, Словакия – 18-о място и Словения – 26-о място.

Анализирайки динамиката в структурата на двустранната търговия, най-голям дял в експорта на България към Германия по данни за 2020 г. имат машините и компонентите (26,88%), следвани от металите (15,78%) и продуктите от минерали (11,90%). Износът на транспортна техника е на четвърто място с дял от 10,88%. (виж фиг. 4). Почти идентична е картината и през 2019 г. с минимални разлики в процентите.

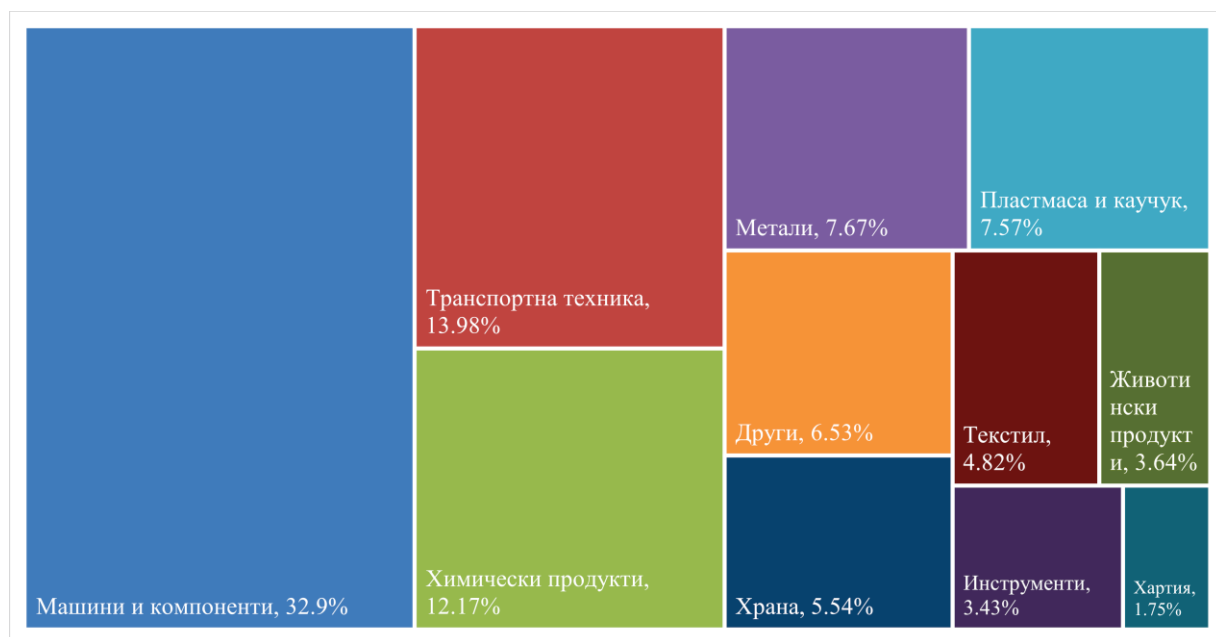


Източник: ОЕС, изчисления на автора

Фигура 4. Структура на износа на България към Германия за 2020 г. в %

Преходът към машини и компоненти като водеща стокова група през последните няколко години е резултат от постепенната трансформация на българската икономика към производство с по-висока добавена стойност. Тук приносът основно се дължи на предприятията в автомобилната индустрия. Преди това експортът е основно от текстилната промишленост.

При вноса от Германия начело в класацията отново са машините и компонентите (32,9%), следвани от транспортната техника (13,98%) и химическите продукти (12,17%). На четвърто място са металите със 7,67%. Автомобилите, машините и химическата продукция са лидери в износа на страната през последните няколко години. Автомобилите и частите за тях обаче остават и най-внасяните продукти на германския пазар (виж фиг. 5).



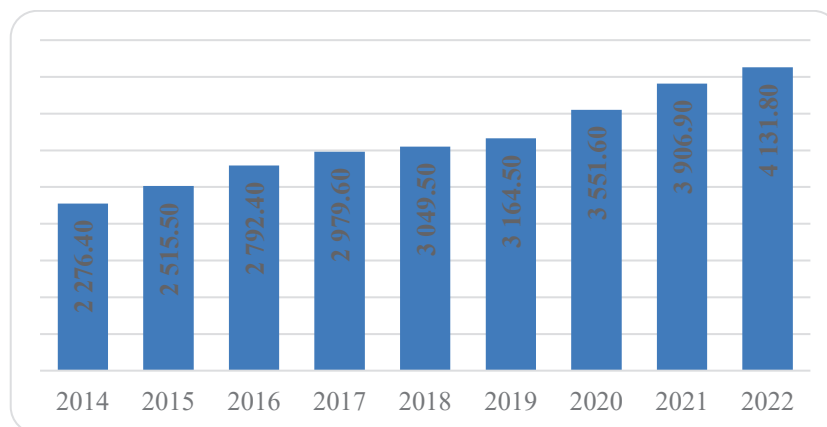
Източник: ОЕС, изчисления на автора

Фигура 5. Структура на вноса на България от Германия за 2020 г. в %

Вътрешноиндустриалната търговия се очертава като тенденция при двустранния стокообмен през последните няколко години. Доказателство за това е съвпадението на отделни стокови групи като машини и компоненти, които присъстват осезаемо както в българския експорт, така и във вноса от Германия.

Преки чуждестранни инвестиции с произход Германия

Освен важен търговски партньор Федералната република е и стратегически инвеститор в България. През последните години тя заема челни позиции в класацията на големите страни инвеститори у нас. По данни на БНБ запасите на ПЧИ с произход Германия постоянно растат и за 2022 г. са в размер на 4 131,8 млн. евро – с 81,50% повече от 2014 г. (виж фиг. 6).



Източник: БНБ

Фигура 6. Запас на ПЧИ с произход Германия за периода 2014 – 2022 г. в млн. евро

По данни на Българската агенция за инвестиции (БАИ) за периода 2004 – 2021 г. са сертифицирани 51¹ проекта с германско участие, които обхващат клас А, клас Б и Приоритетен клас инвестиции на обща стойност 4 436,45 млн. лв. и съответно разкриване на 12 336 нови работни места. В процес на сертифициране към 25.01.2022 г. са още 2 инвестиционни проекта с германско участие.

Германски фирми в България

По данни на Евростат (последна актуализация на 07.02.2023 г.) броят на германските компании в България е 302. За периода 2010-2020 г. е отчетен ръст от малко над 14%. Според данните на европейската статистическа служба броят на заетите лица в тях е 110 581. За периода от 2010-2020 г. се наблюдава ръст от 45,6%.

В България Агенцията по вписванията регистрира създадените субекти с чуждестранно участие. Тези субекти могат да бъдат различни видове – АД, ЕАД, ООД, ЕООД, ДЗЗД, ЕТ, ФЛ – субект на Булстат, сдружение, ЧЛ регистрирано по ЗДДС и т.н. По данни на агенцията създадените субекти с германско участие за 2019 г. са 1 142. Ако се анализира структурата на тези субекти, то ръст се наблюдава при създадените ЕООД и ФЛ – субект на Булстат, докато броят на ООД остава постоянен.

От представената дотук информация може да се направи заключение, че България е атрактивна дестинация за инвестиции от страна на компании от

¹ Даден инвестиционен проект може да бъде сертифициран повече от 1 път (при разширение или диверсификация на дейността).

Германия, както и че германските фирми в страната са предпочитан работодател за българските работници. Ако в началото германските инвеститори са били големи концерни, за които инвестирането в страната е било свързано с умерен риск, то през последното десетилетие профилът на инвеститорите се променя и се допълва от повече на брой малки и средни предприятия. Практиката показва, че германските инвеститори са предпазливи и им е необходимо известно време, за да изберат страната ни за своята инвестиция, но когато направят своя избор, те се установяват дългосрочно у нас и с течение на времето развиват своята инвестиция.

Обобщения и изводи

България участва в класациите на редица международни институции и получава добри оценки за индикаторите, свързани с макроикономическата стабилност, ниските данъци и свободата на търговията. Ниски са оценките, които страната ни получава при индикатори като регулации за бизнеса, ефективност на администрацията, корупционни практики и слабости на съдебната система. Позиционирането на страната ни в тези класации служи като отправна точка и може както да привлече инвеститори, така и да ги отблъсне.

Изграждането на законодателство и на институции, които да благоприятстват привличането на чужди капитали и да създават необходимите условия в страната започва в края на миналия век с приемането на първия закон, уреждащ чуждестранните инвестиции в България, който през годините търпи доста промени. В момента основните аспекти на инвестиционната дейност у нас са регламентирани в ЗНИ и ППЗНИ. Слабост е липсата на актуална стратегия в областта на привличането на чужди инвестиции, както и фактът, че отговорността по провеждането на политиката в сферата на насърчаване на инвестициите, е концентрирана до малко на брой структури, от чиято работа зависи инвестиционната атрактивност на страната. И когато тези структури функционират неефективно, това води до слабости при маркетинга и позиционирането на България като атрактивна инвестиционна дестинация и оттам до слаб интерес от страна на инвеститорите. Разработваните до сега стратегии за

насърчаване на инвестициите не са последователни и са резултат от моментната инвестиционна политика на държавата, а не на дългосрочно планиране.

Използваната към момента официална методология на БНБ за отчитане на ПЧИ има един голям недостатък. Тя не позволява идентифициране на произхода на чуждестранните инвеститори. Методологията идентифицира чуждестранната инвестиция единствено по пряката собственост на капитала, но не и според крайния собственик. Друг недостатък е липсата на данни за ПЧИ едновременно по географски райони и по икономически дейности. Няма информация в кои икономически сектори инвестират компаниите от даден географски регион или страна. Това затруднява анализирането на инвестициите на база сектора и региона.

Формирането на макросредата зависи изключително от действията на приемащата държава. Ролята на държавата е чрез своите механизми да създава подходящи условия за функциониране на бизнеса и стабилност на средата, в която компаниите оперират. Приоритетите на България за привличане на чужди инвеститори трябва да се насочат към сектори с потенциал за производство на продукти с висока добавена стойност като химическата, фармацевтичната промишленост, компютърната и комуникационна техника, роботиката, автомобилостроенето и др.

През последните десетилетия, благодарение на стабилните макроикономически показатели, България привлича значителни по обем чужди инвестиции. За това допринася и членството в ЕС с интегрирането на страната в икономиката на общия европейски пазар. Германия се налага трайно като най-голям търговски партньор на България и един от водещите чуждестранни инвеститори. През годините преките германски инвестиции нарастват и Федералната република заема челни позиции в класацията на големите страни инвеститори у нас. Запасите на ПЧИ с произход Германия през 2022 г. са над 4 млрд. евро. Германските компании инвестират предимно в отраслите търговия, автомобилостроене, преработваща промишленост и финансови и застрахователни дейности. В България оперират 302 германски компании с над 110 хиляди заети в тях лица. Това потвърждава интереса на германския бизнес към нашата страна и обяснява стъпването на все повече германски компании на българския пазар. Практиката показва, че направените чуждестранни инвестиции значително

ускоряват растежа на българската икономика, водят до повишаване на производителността на труда, подобряване качеството на продукцията и конкурентоспособността, влияят положително на конкуренцията и пазара на труда, подпомагат трансфера на капитал, знания, технологии, иновации, както и въвеждането на добри и устойчиви практики.

ГЛАВА ТРЕТА. ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ НА ГЕРМАНСКИТЕ ПРЕКИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ ПО ПРИМЕРА НА МЕТАЛУРГИЧНАТА ИНДУСТРИЯ И КОМПАНИЯ „АУРУБИС БЪЛГАРИЯ“ АД

В трета глава е установено влиянието и измерени ефектите на германските преки инвестиции върху икономиката на България по примера на металургичната индустрия и в частност на компанията „Аурубис България“ АД на микро, макро и регионално равнище. Представени са приложеният подход при оценяването на ефектите на ПЧИ и методологията за изчисление на съвкупния икономически ефект от дейността на фирмата в страната. На база на конкретни показатели е представена общата картина на металургията и преработващата промишленост у нас. Направена е връзка между металургичната промишленост на ЕС и България. Акцентираща се върху ролята на „Аурубис България“ в икономиката на страната, преработващата промишленост и пазара на труда. Фокусът е поставен върху съвкупния принос на компанията към вътрешното търсене, оценени са преките, косвените и индуцираните социално-икономически ефекти от дейността ѝ. В заключение е описан пълният ефект (икономически отпечатък) от дейността на компанията.

1. Подход при оценка на ефектите на преките чуждестранни инвестиции и методология за изчисление на съвкупния икономически ефект от дейността на „Аурубис България“ в страната

В дисертационния труд терминът ефект се разглежда не само като резултат или следствие от реализирано инвестиционно действие, но и като цялостно влияние и въздействие от осъществените инвестиции. Ефектите могат да имат различни проявления, както и положителни или отрицателни аспекти. Те зависят

до голяма степен от времевия хоризонт, сектора, формата на осъществяване, мотивите на инвеститора и т.н.

Цялостното влияние на ПЧИ върху местните предприятия може най-точно да бъде измерено чрез анализ и оценка на реализираните преки и косвени ефекти. Ефектите са с потенциален характер, т.е. съществуват множество възможности за тяхното проявление, но не всички възможности се реализират на практика.

Влиянието на ПЧИ върху икономиките на приемащите страни и икономическия растеж е обект на изследователски интерес на български и чужди автори, но цялостно изследване на всички преки и/или косвени ефекти в дадена страна все още не е осъществено. Не е правена и оценка на влиянието на ПЧИ от конкретна държава върху икономиката на приемащата страна. Авторите избягват подход за оценяване на всички известни на теорията преки ефекти и предпочитат да се концентрират върху специфична част от тях или върху определен аспект на директното влияние от ПЧИ. Част от тях разглеждат връзката между преките чуждестранни инвестиции, брутния вътрешен продукт, търговията (внос и износ) и икономическия растеж в развитите и развиващите се страни. В повечето проучвания се изследват отделни показатели на макро равнище, а обектът на изследване най-често е на ниво държава или група страни. Сред многобройните изследвания и разработки се открояват тези на: Girma et al. (2014), Almeida (2007), Öztürk & Kalyoncu (2007), Kokko & Gustavsson (2004), Sapienza (2009), Johnson (2006), Borensztein et al. (1998), Balasubramanyam et al. (1996), Alfaro (2003), Lipsey (2002), Blomström et al. (2002), Castellani & Zanfei (2003), De Mello (1999), Dimelis (2005), Ruxanda & Muraru (2010), Keller & Yeaple (2009), Campos & Kinoshita, (2002), Miteski & Stefanova (2017), Acaravci & Öztürk (2012), Николова (2014), Велушев (2017), Михайлова (2014), Младенова и др. (2005), Петков (2009), Младенова (2006), Попов (2008), Радулова (2017) и др.

Въпреки многото разработки, все още остават въпросителни относно причинно-следствената връзка между тези три променливи – ПЧИ, експорт и БВП, по отношение посоката на каузалност, силата на връзките и потенциалните ефекти от двупосочните взаимозависимости. Това позволява да се концептуализира анализът на ефектите от външната търговия с Германия върху икономиката на България в условията на ограничени, но фокусирани германски

инвестиции в ключови експортно ориентирани сектори (преработка на мед, автомобилна индустрия, електроника и електротехника).

Изследването за установяване на посоката и интензитета на преките ефекти от чуждестранните инвестиции преминава през следните етапи:

- Оценка на цялостния пряк ефект от чуждестранните инвестиции, използвайки система от показатели на микро равнище;
- Комбиниране на изведеното пряко въздействие с оценката за косвените ефекти и индуцираните такива;
- Анализ и оценка на регионалните ефекти – въздействието на компанията върху общините от Средногорието.

Различните индустрии оказват както пряко, така и косвено въздействие върху икономиката на България, което е резултат от взаимодействието им с други сектори по линия на търсенето и предлагането, както и заради разкритите работни места. Методологията за изчисление на съвкупния икономически ефект от дейността на „Аурубис България“ АД в страната се базира на оценка на тези ефекти въз основа на икономически модел за регионално въздействие (Regional Input-Output Modeling System - RIMS II), който се използва широко както от инвеститори, така и от публичния сектор при изготвяне на оценки за икономическото влияние на инвестиционни проекти, действащи предприятия и цели сектори в различни икономически отрасли както при производството и доставката на стоки, така и при доставката на услуги.

Резултатите от емпирични тестове на модела показват, че той дава оценка на търсенето, произтичащо от разглежданата индустрия с висока степен на точност. Използваната в дисертационния труд методология се придържа стриктно към подробните инструкции, изложени в други изследователски доклади. Отправната точка на този модел е, че преките ефекти, които са резултат от първоначалната промяна в икономическата активност, са съпътствани от различни косвени въздействия, които са резултат от промяна по веригата на добавената стойност.

В така поставената рамка са разграничени няколко типа въздействия върху съвкупното търсене, създадени от дейността на „Аурубис България“ АД:

Преки (първични) ефекти: Те включват разходите, които компанията извършва за доставка на стоки и услуги от местни компании. Основните групи

разходи за „Аурубис България“ АД, извършвани в страната, са инвестициите, разходите за закупуване на стоки и суровини, необходими в преработващия процес и тяхната доставка, изплатените възнаграждения, както и ползването на различни външни услуги, необходими за функционирането на компанията.

Косвени (вторични) ефекти: Всеки от доставчиците на стоки и услуги на „Аурубис България“ АД на свой ред създава допълнително търсене на суровини, материали, промишлени стоки, горива, различни услуги и т.н. При равни други условия, колкото по-голям е делът на междинното потребление в крайната продукция, толкова по-висок е разходният мултипликатор за косвените ефекти. Същевременно колкото по-голяма част от необходимите стоки и услуги се поръчват от компании, базирани в страната, толкова по-голяма част от добавената стойност се генерира от местната икономика, за сметка на вноса на такива стоки и услуги, и съответният краен ефект върху националната икономика е по-силно изразен и видим.

Индукцирани (третични) ефекти: Когато работниците и служителите харчат своите доходи, те създават допълнително търсене при всяка своя покупка от местен доставчик, което на свой ред генерира допълнителен ефект по веригата на стойността. Стойността на мултипликатора зависи от склонността към потребление, а индукцираният ефект зависи от потребителската кошница – различните стоки и услуги създават различни вторични ефекти през своите вериги на доставки.

Изчисленията са базирани както на последните данни от таблиците „Ресурс-използване“, публикувани от НСИ (ЕСС 2010), така и на оценката на разходните мултипликатори за отделните стопански отрасли, оценени от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (OECD, Input-Output tables, 2018 Edition).

Преките, косвени и индукцирани ефекти от дейността на „Аурубис България“ АД са разгледани в контекста на анализ на икономиката на България с акцент инвестициите през последното десетилетие, както и на развитието и тенденциите в металургичната промишленост, в т.ч. износа на метали и тяхната роля за икономиката.

2. Металургията и българската преработваща промишленост

Представена е общата картина на сектора „Металургия“ и българската преработваща промишленост, като акцент е поставен върху брутната добавена стойност, производителността в сектора, потреблението на енергия и товарооборот. Направена е връзка между металургичната промишленост на България и ЕС.

3. Ролята на „Аурубис България“ в икономиката на страната, преработващата промишленост и пазара на труда

Групата „Аурубис“ и „Аурубис България“ АД

„Аурубис“ е водеща интегрирана група за производство на мед и най-големият преработвател на мед в света. С производство на над 1 млн. тона на година медни катоди и последваща преработка до различни медни продукти групата „Аурубис“ е най-големият преработвател на мед в света и световен лидер в медния сектор. Годишно се преработват над 2,4 млн. тона медни концентрати и около 1 млн. тона рециклирани материали и блистерна мед.

„Аурубис България“ е част от „Аурубис“ АГ (Aurubis AG, базирана в Хамбург, Германия). Компанията е най-големият данъкоплатец в България и има структурно значение за икономиката на страната. Основната дейност е преработването на медни концентрати, производство на рафинирана мед, регистрирана на Лондонската метална борса като бранд „Пирдоп“, на медни аноди и като вторични продукти в процеса на преработка на суровините се произвежда сярна киселина, железен силикат, аноден шлам и фаялитов концентрат.

Производство на анодна и електролитна мед от „Аурубис България“

През 2021 г. производството на анодна и катодна мед намалява съответно с 10,91% и 3,06 % като количеството на анодната мед е най-ниското през разглеждания период (виж табл. 3). По-ниските обеми на производството са периодични и характерни за годините, през които се извършват основни ремонти на металургичните агрегати, включително спиране на топилната пещ. Това води до намаляване на вложените през годината медни концентрати и на количествата на съдържащата се сяра за производство на сярна киселина (1,18 млн. тона сярна

киселина, произведена през 2021 г.). За втора поредна година преработените медни отпадъци намаляват и тяхното количество е със 7 хил. тона по-малко. Преработката на вторична мед има икономически и екологичен ефект и политиката на предприятието е този дял с годините да расте.

Таблица 3. Производство на анодна и електролитна мед в „Аурубис България“ за периода 2017-2021 г., тона

Продукт	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
Анодна мед	375 241	358 676	310 245	335 306	298 728
Електролитна мед	228 457	224 098	207 196	224 880	218 020

Източник: „Аурубис България“

Със сравнително постоянен дял в производството на анодна и електролитна мед в световен мащаб и произведена продукция в рамките на ЕС-28 българската медна индустрия има добри позиции в световното производство. Данните показват и високата специализация на България в медното производство на ЕС, което е съобразено и отговаря на най-добрите европейски и световни стандарти (виж табл. 4).

Таблица 4. Производство на анодна и електролитна мед като част от световната продукция и тази на ЕС-28 в „Аурубис България“ за периода 2017-2021 г., в %

Производство в България	Анодна мед		Електролитна мед	
	част от световната продукция	част от продукцията на ЕС-28	част от световната продукция	част от продукцията на ЕС-28
2017 г.	1.96%	16.50%	0.97%	8.37%
2018 г.	1.93%	16.75%	0.94%	8.49%
2019 г.	1.55%	14.10%	0.87%	7.97%
2020 г.	1.59%	14.20%	0.92%	8.43%
2021 г.	1.20%	11.20%	0.90%	8.10%

Източник: „Аурубис България“

Произведената в България електролитна мед през 2021 г. е 0,9% от световната продукция, 5,6% от производството на Европа и 8,1% от тази на ЕС (8,43% за 2020 г.). Делът на България в световното производство на анодната мед през 2021 г. е 1,2%, а в това на ЕС – 11,2%. Намалението се дължи и на ръста в цената на медта – от 7 000 щ.д. през месец януари 2021 г., над 10 000 щ.д. през

месец май, до сравнително стабилни нива от над 9 000 щ.д. в периода юни-декември 2021 г.

Инвестиционни проекти на „Аурубис България“

В тази част са представени по години за периода 2015 – 2023 г. инвестиционните програми и проекти на компанията и тяхната финансова стойност. На 15.02.2023 г. Надзорният съвет на „Аурубис“ (Aurubis AG) одобрява инвестиция в размер на 235 млн. лв. за разширение на рафинерията за катодна мед в завода в България. Разширението ще позволи на „Аурубис България“ да произвежда около 340 000 тона катодна мед годишно, което съответства на увеличение от около 50%. Очакваният годишен ефект върху оперативната печалба (EBITDA) е 58,7 млн. лв. след въвеждането в експлоатация през втората половина на 2026 г. Това е най-голямата инвестиция в единичен проект в България след придобиването на завода през 2008 г. Разширението на рафинерията ще позволи да се преработват на място всички произведени в България медни аноди. Това оптимизира потоците, като в същото време намалява значително логистичните разходи и въглеродния отпечатък, свързан с тях.

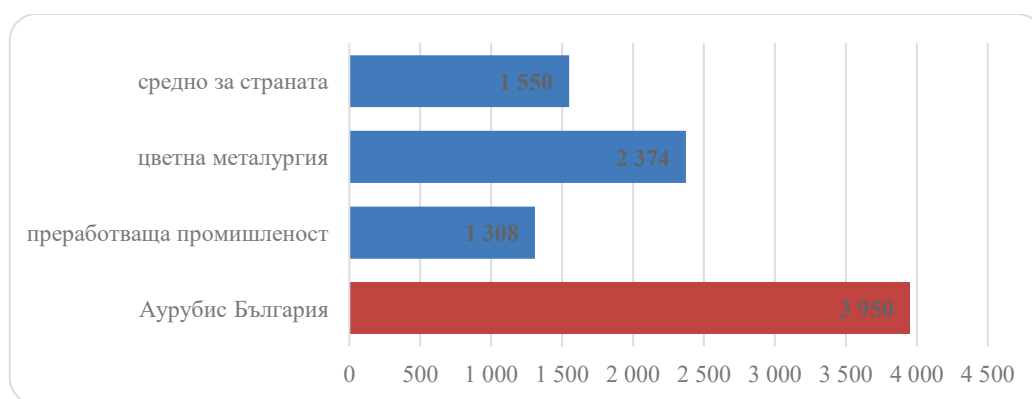
„Аурубис България“ в икономиката на страната

„Аурубис България“ е най-големият производител на мед в Югоизточна Европа и играе значима роля в износа на българската икономика. Произвежданите продукти намират широко приложение в електрониката, енергетиката, автомобилостроенето, химическата индустрия и строителството. Компанията допринася за 6% от общия износ на стоки и услуги за страната и 8% от износа на стоки средно за последните три години. „Аурубис България“ доминира металургичната промишленост, като износьт на компанията представлява около 50% от стойността на експортираните метали в периода 2020-2022 г. На практика тя изцяло доминира износа на катодна и анодна мед от България.

Компанията генерира около 50% от приходите от продажби на предприятията в сектор „Производство на основни метали“ и около 60% от приходите от производството и преработката на благородни и цветни метали. Компанията е работодател на около 7% от заетите в производството на основни метали като цяло и на 17% от заетите в цветната металургия.

Дейността на „Аурубис България“ има значимо макроикономическо измерение. Тя е най-голямата нефинансова компания в България според приходите от продажби за 2020 и 2021 г. според класацията K100 на в. „Капитал“, на 11-о място по стойност на активите за 2021 г. и е сред 150-те най-големи работодатели у нас.

Средните приходи от продажби на един нает са 33 пъти по-високи от средната стойност общо за нефинансовите предприятия. Това позволява „Аурубис България“ да е сред работодателите с най-високи средни възнаграждения в българската икономика. През 2021 г. месечната средна работна заплата в компанията е 3 950 лв. – с 2,5 пъти по-висока от средната заплата за страната и 3 пъти по-висока от средната работна заплата в преработващата промишленост (виж. фиг. 7).



Източник: НСИ, изчисления на автора
Фигура 7. Месечна средна работна заплата за 2021 г., лв.

За поредна година най-високите заплати в страната са в малки общини с големи работодатели – водещи са общините в Средногорието, на чиято територия има развита добивна и свързаната с нея преработваща промишленост, както и общините, на чиято територия са разположени големи предприятия от енергийния сектор. Районът на Средногорието се характеризира с относителна стабилност на икономическите показатели, благодарение на големите индустриални компании от минното дело и металургията. По данни на Института за пазарна икономика (ИПИ) най-високата средна брутна месечна заплата в България за 2021 г. е в община Челопеч (2 930 лв.). На второ място е средната заплата в Козлодуй (2 431

лв.), следвана от Пирдоп (2 205 лв.) и Столична община с 2 144 лв. На пета позиция е Раднево с 2 144 лв.

4. Влияние и ефекти от дейността на „Аурубис България“ върху българската икономика

Дейността на „Аурубис България“ има както преки ефекти за българската икономика – по линия на разходите ѝ за суровини и външни услуги, изплатени възнаграждения на служителите, данъци и др., така и косвени такива в резултат от взаимодействието ѝ с други компании и сектори на икономиката.

4.1. Преки разходи в българската икономика

Прекият ефект от дейността на компанията за икономиката на България включва разходите ѝ за местни дейности. Най-общо те могат да се разделят на няколко големи групи:

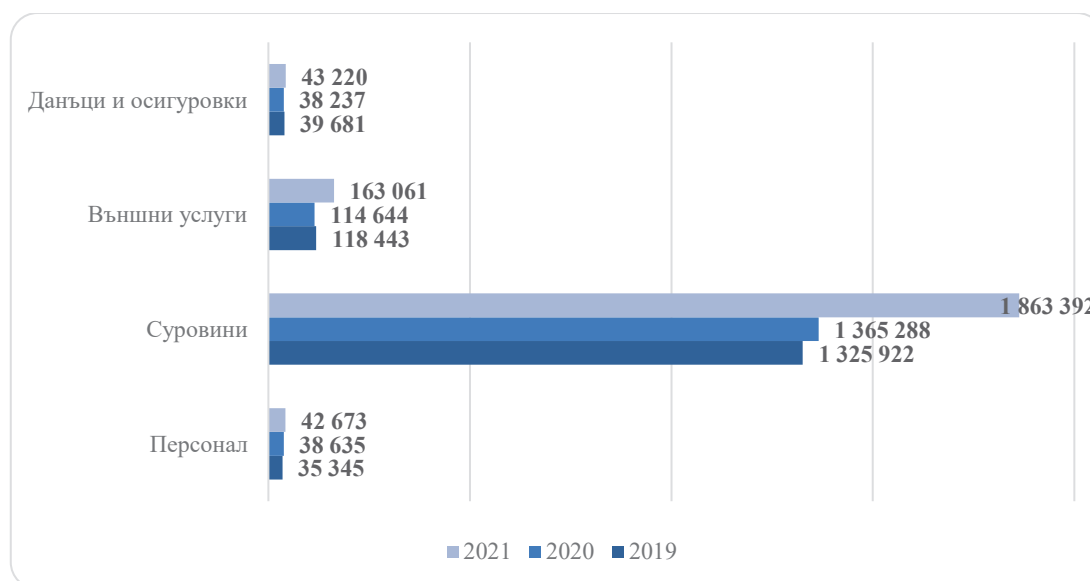
- покупка на суровини и материали, вложени в производството и поръчани от български доставчици;
- разходите за персонал;
- разходите за различни външни услуги;
- разходите за придобиване на дълготрайни материални активи.

Заедно с това, предприятието плаща и данъци, свързани с печалбите и доходите на наетите, както и местни данъци и такси.

В периода 2019-2021 г. общите разходи от тези групи, реализирани в България, са над 2,2 млрд. лв. средно на година. Размерът им през годините варира в зависимост от редица обективни и субективни фактори като например икономическата активност в света, борсовата цена на медта, фазата на изпълнение на инвестиционната програма и др. През 2021 г. разходите на компанията, реализирани на местния пазар, възлизат на 2,1 млрд. лв., като основният дял от тях са за покупка на суровини като мед, електрическа енергия, горива и др.

Постоянна тенденция се наблюдава при разходите за възнаграждения на персонала, които се увеличават през всяка година от наблюдавания период. Това се дължи както на увеличение на самия персонал, така и на ръст на възнагражденията. Наетите в компанията се увеличават от 887 лица през 2019 г.

до 913 лица през 2021 г., а brutното месечно възнаграждение се увеличава от 3 320 лв. до 3 950 лв. в същия период. Част от преките разходи на компанията в страната са представени на фиг. 8.



Източник: ГФО, данни на „Аурубис България“
 Фигура 8. Разходи в България за периода 2019-2021 г., хил. лв.

Нетните разходи за заплати и възнаграждения заедно със социалните осигуровки и данъци представляват 0,81% от общите разходи на компанията. Ниският дял е характерен за капиталоемки компании с висока производителност на труда, което е видно и от нивото на средните brutни месечни възнаграждения – 3 950 лв. през 2021 г. на фона на средно възнаграждение за страната от 1 550 лв., 1 308 лв. средно за преработващата промишленост, 2 347 лв. за цветната металургия и средното възнаграждение за общините Антон, Златица, Копривщица Пирдоп, Чавдар и Челопеч от 1 424 лв.

През 2021 г. покупката на суровини и материали за дейността формира основния дял от разходите на компанията – около 92,17%. Те включват както покупка на меден концентрат от „Асарел Медет“ АД и „Елаците-Мед“ АД (29% от нуждите за производство са от местни компании), така и скрап от други компании. Около 91,3% от разходите са за мед и медни концентрати, а също и разходи за електрическа енергия, кислород, резервни части, горива и др.

В резултат от дейността си компанията отделя около 3% от разходите си за плащане на данъци – корпоративен данък, дължими социални и здравни

осигуровки, данък върху доходите на физическите лица, такса битови отпадъци и данък сгради.

4.2. Косвени ефекти върху вътрешното търсене

Към преките ефекти, които дейността на „Аурубис България“ генерира за българската икономика, трябва да се добавят и косвените ефекти. Всеки един от доставчиците на стоки и услуги на компанията чрез своята дейност създава допълнително търсене на суровини, материали, промишлени стоки, горива, различни услуги, строителство и т.н., което мултиплицира вече генерираното съвкупно търсене в страната.

Разходи за инвестиции

Разходите за инвестиции по-трудно могат да се анализират в рамките на календарна година, тъй като изпълнението на различни проекти е заложено за повече от 12 месеца и те не са разпределени равномерно през годините.

Инвестиционните разходи не са еднородни. На база на разходните мултипликатори за различните свързани дейности, съвкупният ефект върху вътрешното потребление, който включва т.нар. вторични ефекти върху търсенето, в страната нараства от 55,2 млн. лв. до 111 млн. лв. за периода 2017-2019 г. В периода 2020-2022 г. инвестициите са в размер на 209,2 млн. лв. и генерират допълнително търсене по веригата на стойността на инвестиционната и строителната дейност от близо 215 млн. лв. в българската икономика. Само през 2021 г. за изпълнение на проекти са инвестирани 85,3 млн. лв., които генерират допълнително търсене от 87,6 млн. лв. През 2022 г. за изпълнение на проекти, част от инвестиционната програма на компанията, са инвестирани 79,8 млн. лв. На 15.02.2023 г. Надзорният съвет на „Аурубис“ (Aurubis AG) одобрява инвестиция в размер на 235 млн. лв. за разширение на рафинерията за катодна мед в завода в България.

Разходи за външни услуги

Разходите за външни услуги са неразделна част от дейността на компанията. На база оценка на разходни мултипликатори за различните групи външни услуги е изчислен съвкупният вторичен ефект от тях. По този начин прекият ефект от

разходи за външни услуги в размер на около 163 млн. лв. през 2021 г. води до съвкупен допълнителен вторичен ефект в размер на около 120 млн. лв. Допълнителното вътрешно търсене се насочва към различни сфери на икономиката: бизнес услуги, обслужване и поддръжка, транспорт, административни услуги и управление, човешки ресурси и др.

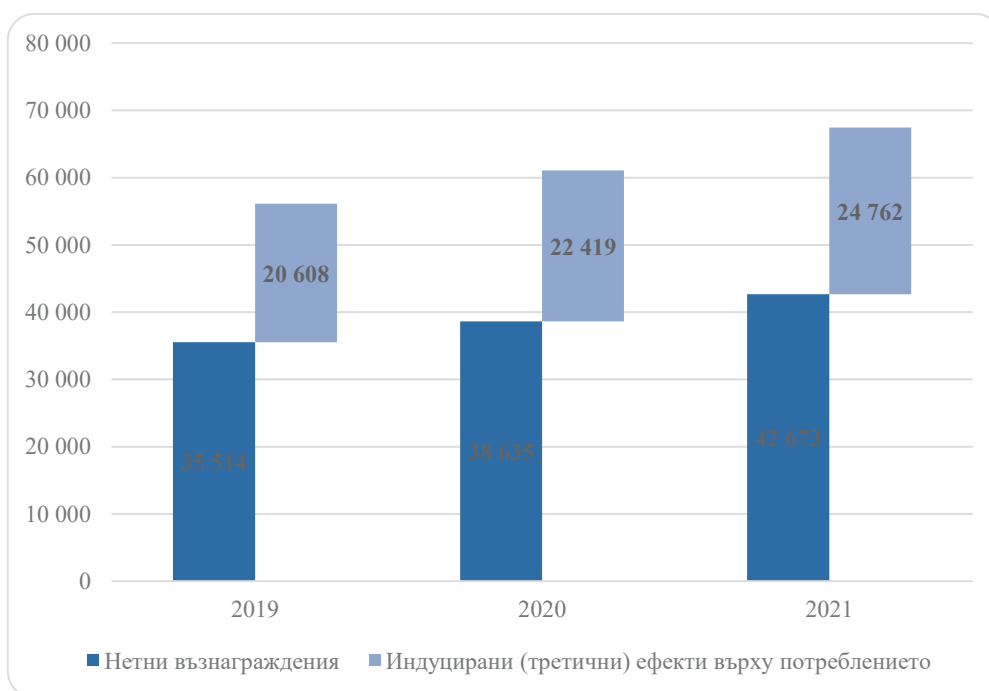
Местни доставчици на суровини

Разходите на „Аурубис България“ за суровини от български доставчици през 2021 г. възлизат на близо 2,1 млрд. лв. Около 91,3% от разходите за суровини и материали са за мед и медни концентрати, а също и разходи за електрическа енергия – 4,1%, кислород – 2,5%, както и 2,1% за резервни части, горива и др. Разходите за суровини варират значително през годините и се влияят от редица обективни и субективни фактори. Такива са например развитието на световната икономика, борсовите цени на медта, фазата от икономическия цикъл, в която се намира България и др.

На база оценка на разходни мултипликатори за различните групи суровини е изчислен съвкупният вторичен ефект от тях, който е силно повлиян от разходите за покупка на мед поради големия му дял в разходите за суровини. По този начин прекият ефект от разходите за суровини от български производители в размер на около 2,1 млрд. лв. през 2021 г. води до съвкупен вторичен ефект от 971 млн. лв.

Разходи за възнаграждения на наетите (ефект на доходите)

Разходите за персонал в „Аурубис България“ се увеличават с 20,7% за периода 2019 – 2021 г., което отразява както нарастването на броя на наетите, така и увеличението на възнагражденията и осигурителните вноски. Нетните доходи на домакинствата, получени от възнаграждения на наетите в компанията лица, нарастват от малко над 34 575 хил. лв. през 2019 г. до 41 718 хил. лв. през 2021 г. (виж. фиг. 9).

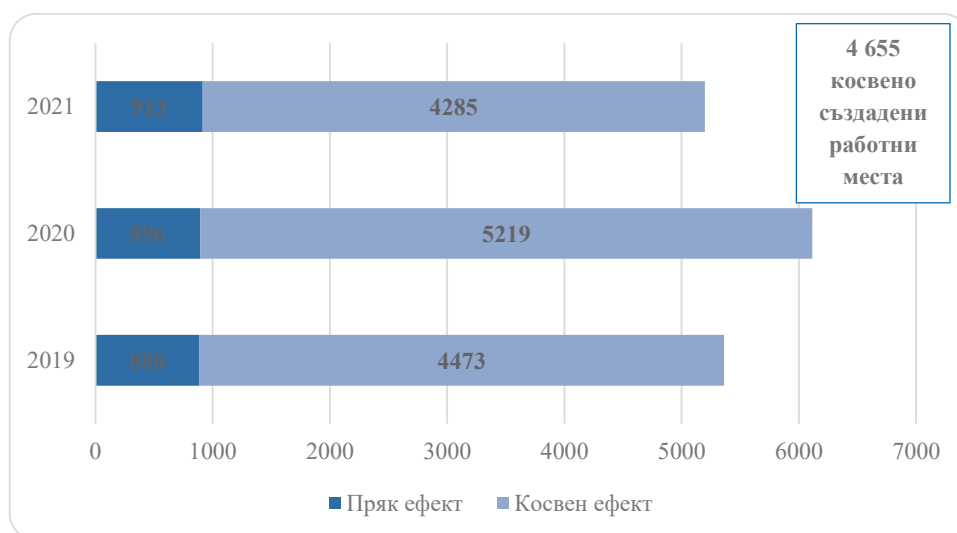


Източник: ГФО, данни на „Аурубис България“, изчисления на автора
Фигура 9. Ефект върху вътрешното потребление в България от пряката заетост в „Аурубис България“ 2019-2021 г., хил. лв.

Използвайки разходен мултипликатор на доходите от 1,58, съвкупният ефект върху вътрешното потребление, който включва т.нар. индуцирани или третични ефекти върху търсенето в страната нарастват с 24,76 млн. лв. и достигат до 67,43 млн. лв. през 2021 г. Това означава, че получените нетни възнаграждения от наетите лица генерират допълнително търсене на стоки и услуги в различни сектори – храни, напитки, облекло, мебели, техника и др., както и туристически, ресторантьорски, строителни, финансови и др. услуги.

Ефект върху заетостта

През 2021 г. дейността на компанията осигурява пряка заетост от 913 работни места. Горепоисаните разходи на компанията, включително разходите за заплати, които впоследствие се трансформират в разходи за потребление на домакинствата, имат вторичен ефект върху заетостта в икономиката. Така дейността на компанията създава около 4,7 пъти повече работни места от заетите в нея 913 служители, докато допълнително създадени работни места в икономиката са 4 655 през 2021 г. През разглеждания период пряката заетост в компанията постепенно се увеличава и е средно 899 лица, а средната косвена заетост е около 4 659 лица (виж фиг. 10).



Източник: данни на „Аурубис България“, изчисления на автора
Фигура 10. Преки и косвени ефекти върху заетостта от дейността на „Аурубис България“ 2019-2021 г.

За сравнение, общо наетите лица в нефинансови предприятия в общините Антон, Златица, Копревщица, Мирково, Пирдоп, Чавдар и Челопеч през 2021 г. са 5 755 лица. Ефектът на „Аурубис България“ върху косвената заетост не се изчерпва единствено до тези общини, тъй като се простира върху различни дейности като рудодобив в общините Етрополе и Панагюрище; сухопътен и железопътен транспорт и др. Като се има предвид ежедневната оперативна дейност на компанията, може да се твърди, че голяма част от косвената заетост е концентрирана именно в разглежданите седем общини в допълнение с общините Етрополе и Панагюрище.

4.3. Регионален ефект

Структура и динамика на населението

Общините в Средногорието имат доста различна структура на населението, най-вече от гледна точка на отношението между работоспособни и хора в пенсионна възраст. Най-голямата по население община е Пирдоп със 7 281 души през 2021 г., следвана от Златица с 4 966 души. Те се отличават от останалите общини в региона с относително по-високия дял както на работоспособното население, така и на децата, като негативната демографска структура е особено ясно видима в Мирково. В динамика през последните години само една от общините – Антон – успява да запази стабилен броя на населението си, докато

останалите, с изключение на Пирдоп, се свиват, като най-значителен е спадът в Челопеч с -9,4% спрямо 2020 г. Шестте общини имат подчертано негативен естествен прираст, положителен е прирастът само в Пирдоп, макар и минимален от 1,25%.

Състояние и тенденции на пазара на труда

Благодарение на особената икономическа структура на средногорските общини те имат изключително стабилни трудови пазари, с трайно високи равнища на заетост, ниска безработица и чувствително по-високи заплати спрямо средните за страната. Профилът на наетите ясно подчертава индустриалния профил на общините, като почти половината от наетите в Пирдоп са в преработващата промишленост. Другите водещи сектори са строителството и търговията.

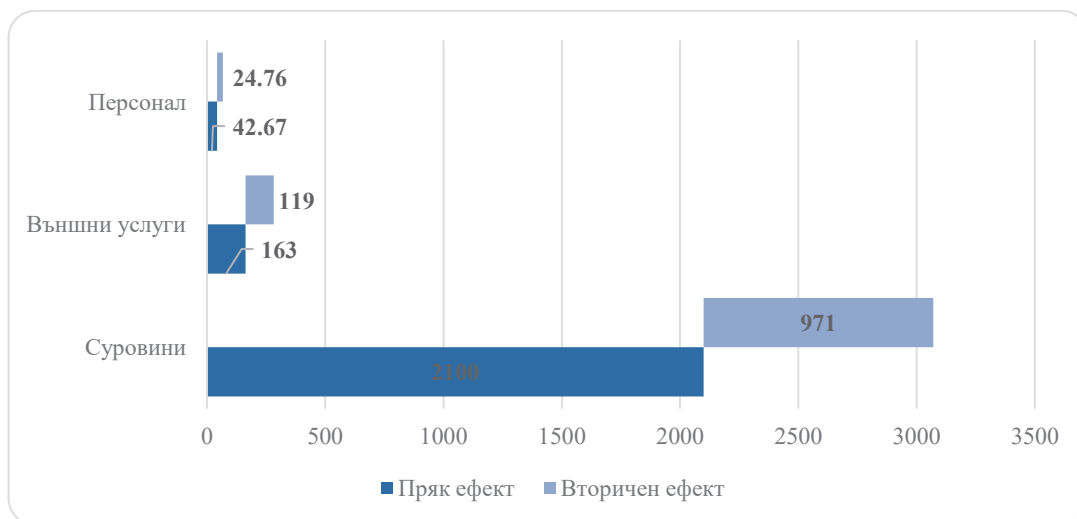
Общински финанси

Общините в Средногорието са сред относително добре представящите се от гледна точка на общинските финанси. Предвид размера на предприятието, „Аурубис България“ е от ключово значение за финансите на общините, в които е разположено. През последните три години, компанията е плащала по над 1,14 млн. лв. местни данъци и такси годишно, като те съставляват между 13-15% от общите приходи от данъци и такси на община Пирдоп и между 34-36% от тези на община Златица, в зависимост от годината.

Освен местните данъци, които компанията плаща, общините имат и допълнителен приход по линия на програмата за корпоративна социална отговорност, чрез която компанията осигурява допълнителни средства в размер на 820 хил. лв. средно на година за общините Антон, Пирдоп и Златица в периода 2019-2021 г.

4.4. Пълен ефект от дейността на компанията в страната

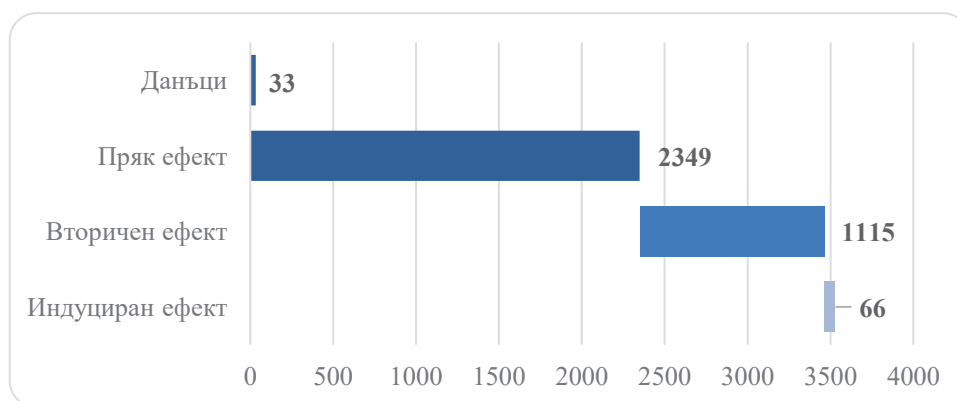
Ефектът от дейността на „Аурубис България“ за икономиката през 2021 г. представлява създадено съвкупно търсене в страната в размер на над 3,56 млрд. лв. Както се вижда на фиг. 11 най-големият ефект от дейността на компанията е концентриран при производството на стоки и суровини, вложени в процеса на преработване.



Източник: данни на „Аурубис България“, изчисления на автора
 Фигура 11. Общ ефект върху съвкупното вътрешно търсене, 2021 г.

На следващо място се нареждат съвкупните ефекти от разходите за външни услуги, които също се доставят от местни компании. Делът на разходите за персонал изглежда нисък, но това се дължи на дейността на компанията, която е капиталоемка и се характеризира с инвестиции в технологии и висока производителност на труда. На последно място се нареждат капиталовите разходи, които са трудни за анализиране само в рамките на една календарна година. Годишните разходи за инвестиции през 2021 г. изглеждат също ниски в сравнение с разходите за суровини, но към края на годината общата стойност на дълготрайните материални активи на компанията възлиза на 482,43 млн. лв.

Във финансово изражение различните ефекти за 2021 г. са представени на фиг. 12.



Източник: данни на „Аурубис България“, изчисления на автора
 Фигура 12. Пряк, вторичен и индукциран ефект върху вътрешното търсене в българската икономика за 2021 г., хил. лв.

В създаденото съвкупно търсене от над 3,56 млрд. лв. се включват:

- разходите за суровини, закупени от местни доставчици – 2 100 млн. лв.;
- нетните възнаграждения – 42 млн. лв.;
- вторичните ефекти през веригата на стойността в доставките на стоки и услуги – 971 млн. лв.;
- индуцираните ефекти от потреблението на нетния доход на наетите в икономиката – 66 млн. лв.

Към този ефект следва да се прибавят и платените данъци през годината в размер на 33 млн. лв., които имат допълнителен ефект за развитие на местната икономика.

5. Препоръки за подобряване на политиката по насърчаване на преките чуждестранни инвестиции в България

Благоприятната бизнес среда е предпоставка за привличане на повече чуждестранни инвестиции. Доброто представяне на страната ни в международните класации допринася за подобряване на имиджа ѝ пред чуждите инвеститори. Един добър облик на държавата ни като надежден бизнес партньор може да се постигне с ангажираност както от страна на правителството и държавните институции, така и на частния сектор.

За да бъде една политика спрямо чуждестранните инвестиции ефективна, тя трябва не само да бъде насочена към привличане, но и да съдържа мерки, насочени към тяхното задържане и развитие, към извличане на максимални ползи от осъществените инвестиции за местния пазар, а впоследствие при необходимост и ограничаване на негативните ефекти върху средата. Когато чуждите инвеститори реинвестират своята печалба, строят нови предприятия и увеличават производствените мощности, внедряват нови технологии и назначават нови служители, те задълбочават връзките си с местната икономика.

Безспорно България притежава редица предимства за привличане на чужди инвестиции като: членство в СТО, НАТО и ЕС, стратегическо географско местоположение, макроикономическа стабилност, благоприятен данъчен режим, конкурентна цена на труда и др. Въпреки тези предимства, в продължение на години остават нерешени редица проблеми, които са сериозна пречка пред

чуждите инвеститори, включително тези от Германия. Такива пречки са: малкият вътрешен пазар, голямата бюрокрация, непрозрачната и неефективна държавна администрация, множеството административни пречки пред бизнеса, недобре работещата съдебна система, високите нива на корупция, незадоволителното състояние на инфраструктурата, липсата на достатъчно образовани и висококвалифицирани кадри и др. Необходимо е вече България да не се рекламира само като страната с най-ниски данъци и най-ниска цена на труд, а на дестинация с потенциал, която да предлага благоприятни условия за стартиране на бизнес с необходимата за това инфраструктура и образован и квалифициран персонал. Ниските данъци, евтината работна ръка и ниските цени на ресурсите не винаги са привлекателни за инвеститорите, търсещи трайно установяване в дадена страна.

Въпреки че България прави усилия за нужните реформи, това не е достатъчно за преодоляване на предизвикателствата по отношение на бизнес климата в страната. Важен момент е присъединяването на България към Европейския валутен механизъм (ERM-2) през юли 2020 г., който предшества въвеждането на еврото. Механизмът гарантира, че валутата на страната няма да се колебае прекомерно. За да запази този статус, страната реформира законите за несъстоятелността, коригира правилата за дейността на държавните компании и прие Закон за мерките срещу изпирането на пари. Перспективата на България за присъединяване към Шенгенското пространство обещава да опрости веригите за доставки. Българските транспортни компании очакват намаляване на времето с до 15 часа при преминаване на граничните пунктове.

За подобряване на бизнес климата и инвестиционна активност България трябва да има ефективна и последователна дългосрочна стратегия за привличане на чуждестранни инвестиции, която да отговаря на новите реалности и тенденции в световната икономика. Стратегията трябва да може да се адаптира към променящата се среда и условия и да бъде сред приоритетите на икономическата политика на правителството. Нормативната уредба трябва да улеснява бъдещите инвеститори, а не да ги затруднява и пречи на техните инвестиционни намерения.

Въпреки че през последните години се наблюдава подобрене в работата на БАИ, активно и целенасочено трябва да се работи в тази посока. Като недостатъци чуждите инвеститори посочват липса на регионални офиси, малко на брой

служители, ограничен капацитет и ресурси, голяма бюрокрация и забавени процедури по сертифициране, недостатъчно слединвестиционно обслужване, липса на актуални и задълбочени анализи по сектори и др. Тук могат да бъдат направени няколко препоръки: разкриване на регионални офиси, чрез които да се провежда ефективна политика на местно ниво, както и на офиси зад граница с цел по-добър маркетинг и повишаване на разпознаваемостта на страната като атрактивна инвестиционна дестинация; подобряване на сътрудничеството с двустранните търговски камари, службите по търговско-икономическите въпроси (СТИВ) зад граница, както и със структурите на местно ниво – областни и общински структури; предоставяне на актуална информация относно наличните възможности за финансиране от страна на държавата и европейските програми; качествено слединвестиционно обслужване и др. Двустранните търговски камари са тясно свързани с икономиките на две държави и много често са първата точка за контакт на инвеститорите. Те разполагат с необходимата специализирана информация и компетенции и са предпочитани от чуждите инвеститори по време на процеса на осъществяване на инвестиционните си намерения.

Положителна стъпка към подобряване на бизнес средата в България бе приемането на Закона за индустриалните паркове (ЗИП) през 2021 г., с който се създава подходяща нормативна рамка, която да регламентира създаване на условия за стимулиране на инвеститорите да извършват производствена дейност, включително и чрез механизма на публично-частното партньорство.

Недостигът на образовани и квалифицирани служители става все по-осезаем през последното десетилетие не само в Европа, но и у нас. Пред това сериозно предизвикателство са изправени не само компаниите на местния пазар, но и чуждите инвеститори, които разглеждат страната като възможност за осъществяване на своята бъдеща инвестиция. Често те идват с големи идеи за откриване на производство със значителен брой служители, но са принудени да стартират с много малък брой, в случай че останат в България, а не решат да открият своята фабрика на друго място.

Реформирането на образователната система би допринесло до осигуряването на достатъчно на брой обучени служители. Знанията, придобити от студентите по време на своето обучение, са предимно теоретични, а не с практическа насоченост

и крайно недостатъчни в работния процес. Тук решение би било въвеждането на модела на дуалното професионално обучение, широко разпространено в Австрия, Германия и Швейцария. По време на това обучение обучаващите се придобиват едновременно теоретични знания в обучителната институция и практически знания и умения във фирмата и след завършване на обучението разполагат с необходимия опит да започнат работа по професията си. Предоставянето на атрактивни стимули от страна на държавата за инвестиции в обучението и квалификацията на служителите също биха стимулирали повишаването на трансфера на знания сред служителите в компаниите. За всички тези реформи са необходими политическа воля и желание от всички заинтересовани страни.

Обобщения и изводи

В резултат от инвестиционната активност на действащите в страната металургични предприятия и на динамиката на международната конюнктура, производството и преработката на метали преминават през значителна трансформация и обемите на произведената продукция и износьт се увеличават.

Цветната металургия играе важна роля в преработващата промишленост на страните от ЕС. Европа е третият регион с основен производител ЕС при производството на електролитна мед. Българската медна индустрия има добри позиции в световното производство със сравнително постоянен дял в производството на анодна и електролитна мед благодарение на „Аурубис България“.

Дейността на „Аурубис България“ има както преки, така и косвени ефекти в резултат от взаимодействието ѝ с други компании и сектори на икономиката. Цялостният икономически ефект от дейността на компанията включва както прекия принос за допълнителното търсене на стоки и услуги през разходите на компанията, така и косвените ефекти по веригата на добавената стойност и доходите, които увеличават съвкупното вътрешно търсене в страната. Дейността на компанията има и регионални ефекти върху общините от Средногорието – Антон, Златица, Копrivщица, Мирково, Пирдоп, Чавдар и Челопеч.

За подобряване на бизнес климата и инвестиционна активност България трябва да има ефективна и последователна дългосрочна стратегия за привличане

на чуждестранни инвестиции, която да отговаря на новите реалности и тенденции в световната икономика. Стратегията трябва да може да се адаптира към променящата се среда и условия и да бъде сред приоритетите на икономическата политика на правителството. Нормативната уредба трябва да улеснява бъдещите инвеститори, а не да ги затруднява и пречи на техните инвестиционни намерения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като основен икономически партньор на България инвестициите с произход Германия оказват безспорно голям положителен ефект върху икономиката на страната ни. Освен преките и косвени ефекти те създават и третични (индуцирани) ефекти, които могат да влияят както на национално (макро), фирмено (микро), така и на регионално равнище. Германските компании търсят алтернативни възможности за развитие на своя бизнес чрез релокация на производството в по-близки в географско отношение региони. Едновременно с това германският бизнес търси благоприятни условия за развитие и решения за намаляване на разходите за дейността си. България е една добра алтернатива. Нарушаването при световните вериги за доставки кара много германски фирми да преразгледат своите бизнес стратегии и да върнат производствата си в Европа. Въпреки силната конкуренция от страна на други държави в Европа и региона, България има какво да предложи и да се позиционира като атрактивна дестинация за нийършоринг.